प्रत्येक प्रशासकीय विभागाने सन २०१७ ते २०१९ या ३ वर्षांच्या कालावधीमध्ये ५० कोटी वृक्ष लागवड, संगोपन आणि देखभाल या कार्यक्रमांतर्गत दिलेल्या उद्दिष्टासंदर्भात वर्षनिहाय नियोजन आराखडा व कृती कार्यक्रम तयार करुन अंमलबजावणी करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग
शासन परिपत्रक क्रमांक :- संकिर्ण-२०१६/प्र.क्र.११६/समन्वय
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : १५ नोव्हेंबर, २०१६.

वाचा :- **१.** शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग क्रमांक: साववि-२०१५ / प्र.क्र.१३१/ फ-११, दि. ३१.०३.२०१६.
२. शासन परिपत्रक क्रमांक :- संकिर्ण-२०१६/प्र.क्र.४२/समन्वय, दि. २७.०४.२०१६.
३. शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग क्रमांक: साववि-२०१६/प्र.क्र.८०/फ-११, दि. १० ऑक्टोबर, २०१६

परिपत्रक -

१. जागतिक तापमानातील वाढ, हवामान आणि ऋतू बदल याची दाहकता आणि तीव्रता कमी करण्यासाठी मोठया प्रमाणात वृक्ष लागवड हाती घेण्याचे महत्त्व वैश्विक स्तरावर मान्य झालेले आहे. ह्या उपक्रमाचा भाग म्हणून संदर्भ क्र. १ येथे नमूद शासन निर्णयान्वये दि. १ जुलै, २०१६ रोजी एकाच दिवशी २ कोटी वृक्ष लागवड करण्याचा महत्वाकांक्षी आणि धडक कार्यक्रम शासनाने हाती घेतला होता. यामध्ये **पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभागासह** इतर शासकीय विभाग समाविष्ट झाले होते. त्याचबरोबर **पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य** विभागांतर्गत क्षेत्रिय यंत्रणांनी करावयाची कार्यवाहीबाबत सविस्तर सूचना संदर्भ क्र. २ येथे नमूद शासन परिपत्रकान्वये निर्गमित करण्यात आल्या होत्या.

२. त्याचबरोबर दि. १ जुलै, २०१६ च्या कार्यक्रमामध्ये शाळा, महाविद्यालये, विद्यापीठे, एन. एस. एस., एन. सी. सी., स्काऊट ॲन्ड गाईडस्, अशासकीय संस्था, स्वयंसेवी संस्था, सामाजिक क्षेत्रामध्ये काम करणाऱ्या संस्था, औद्योगिक समूह, सीएसआर, लोकप्रतिनिधी, पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग निर्माण संस्था, सहकारी संस्था, शासकीय कर्मचारी व अधिकारी इत्यादींचा देखील सहभाग संबंधित विभागांनी घेतला होता.

३. लोकांच्या स्वयंस्फूर्त सहभागामूळे २ कोटी वृक्षारोपणाचे उद्दिष्ट सहजगत्या पूर्ण झाले. दि. १ जुलै रोजी एकंदर २.८२ कोटी वृक्ष लागवड करण्यात आली. हा कार्यक्रम लोकचळवळीमध्ये रूपांतरीत करण्यास शासनास चांगले यश प्राप्त झाले आहे. मा. पंतप्रधान यांनी दि. ३१ जुलै, २०१६ रोजीच्या मन की बात या रेडिओवरून प्रसारित होणाऱ्या कार्यक्रमामध्ये वन विभागामार्फत राबविण्यात आलेल्या २ कोटी वृक्षारोपण कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीबाबत अभिनंदन केले. त्याचबरोबर यापुढील वर्षांमध्ये हाती घेण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमाबाबत देखील सूतोवाच केले. त्याशिवाय निरनिराळया धर्मग्रंथामध्ये नमूद वृक्ष लागवडीचे महत्त्व विशद केले. त्यानुसार वृक्ष लागवडीच्या कार्यक्रमात सातत्य ठेवण्याबाबत आवाहन केले.

४. त्याचप्रमाणे लिम्का बुक ऑफ रेकॉर्ड या संस्थेने या अभिनव उपक्रमाची नोंद घेऊन राज्य शासनास प्रमाणपत्र दिले आहे. आपल्या सर्वांच्या एकत्रित प्रयत्नामुळे हा आगळावेगळा उपक्रम राबविणे शक्य झाले आहे.

५. ब्राझील मधील रिओ दि जानेरो येथे दि. ६ ऑगस्ट, २०१६ रोजी ऑलंम्पिक सोहळयाचे उदघाटन अत्यंत दिमाखदारपणे संपन्न झाले. ह्या जागतिक सोहळ्यात २०५ देश सहभागी झाले होते. भारतीय खेळाडू देखील मोठ्या संख्येने यात सहभागी झाले होते. या दिवशी वृक्षलागवडीचे महत्त्व, पर्यावरणाचे रक्षण आणि जागतिक तापमानात होणाऱ्या वाढीची तीव्रता कमी करणे (Mitigation of Global Warming) इत्यादी संदर्भातील महत्त्व विशद करणाऱ्या संदेशांचे दमदार सादरीकरण झाले. त्यानंतर ऑलंम्पिक २०१६ या स्पर्धेची सुरूवात करण्यात आली. यावेळी दिलेले संदेश पुढीलप्रमाणे:-

पृथ्वीचा होत असलेल्या हानीला थांबविणे पुरेशे नाही, तर पृथ्वीला पर्यावरण ऱ्हासाच्या संकटापासून वाचविण्याची वेळ आली आहे. वृक्ष लावा, पृथ्वीला वाचवा हा ऑलंम्पिकचा संदेश आहे.

पृथ्वीचा ऱ्हास होण्यापासून वाचविण्याची वेळ आली आहे. त्यासाठी पृथ्वीवर होणारे आक्रमण नुसतेच थांबवायचे नाही, तर पूर्णपणे थांबवायचे आहे. चला, एकत्र येऊन पृथ्वी वाचवूया. आपण प्रत्येकाने एक रोपटे लावण्याचा संकल्प करूया.

ऑलंम्पिक उदघाटनाच्यावेळी सहभागी खेळाडूंकडून एक बीज लावून घेण्यात आले. सायकल रॅलीमध्ये वृक्षारोपणाचे महत्त्व व पृथ्वीला वाचविण्याचा संदेश देणारा फलक होता. ध्वजवाहकाच्या समोर चालणाऱ्या प्रत्येक मुलाच्या हातामध्ये छोटी रोपे देण्यात आली होती.

वरील संदेश लोकांच्या मनाला भिडणारे असून, त्यातून वृक्ष लागवडीचे महत्त्व अधोरेखित होते. वसुंधरेला वाचविण्याची आर्त हाक त्यातून दिली जात आहे.

६. वर नमूद पार्श्वभूमीवर वृक्षारोपणाची गती तुटू न देता ती पुढे सुरू ठेवणे अत्यंत आवश्यक आहे. त्या अनुषंगाने पुढील ३ वर्षामध्ये ५० कोटी वृक्षारोपणाचे उद्दिष्ट मा. मुख्यमंत्री यांचे मान्यतेने शासनाने संदर्भ क्रमांक -३ येथील महसूल व वन विभागाच्या शासन निर्णयान्वये निश्चित केले आहे. त्याचबरोबर ५० कोटी वृक्षरोपणाच्या अंमलबजावणी बाबत सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. वर्ष २०१६ मध्ये वन विभाग व इतर विभाग मिळून अनुक्रमे ७५ टक्के व २५ टक्के उद्दिष्ट दिले होते. त्याच अनुषंगाने पुढील वर्षासाठी उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आले आहे. त्याशिवाय ग्रामपंचायतींना त्याच प्रमाणात एकंदर पुढील ३ वर्षांमध्ये १२ कोटी वृक्षारोपणाचे उद्दिष्ट देण्यात आले आहे. त्याचा तपशिल खालीलप्रमाणे:-

अ. क्र.	वर्ष	वृक्षरोपणाचा कालावधी	वन विभाग	इतर विभाग	ग्रामपंचायती	एकूण उद्दीष्ट
१	२	३	४	५	६	७
१	सन २०१७	१५ जून ते ०७ जुलै, २०१७ *	२.२५ कोटी	७५ लक्ष	१ कोटी	४ कोटी
२	सन २०१८	१५ जून ते ०७ जुलै,२०१८ *	७.५० कोटी	२.५० कोटी	३ कोटी	१३ कोटी
३	सन २०१९	१५ जून ते ०७ जुलै, २०१९ *	१८.७५ कोटी	६.२५ कोटी	८ कोटी	३३ कोटी
		एकूण	२८.५० कोटी	९.५० कोटी	१२ कोटी	५० कोटी
			एकूण ३८ कोटी		एकंदर ५० कोटी	

***   राज्यातील निरनिराळया विभागामध्ये पावसाची सुरूवात आणि आवक सर्वसाधारणपणे १५ जून नंतर वेगवेगळया वेळी होते. त्यामुळे त्या त्या वर्षाच्या पावसाचा अंदाज घेवून विभागनिहाय आणि जिल्हानिहाय दिलेली उद्दिष्टे पूर्ण करण्याबाबत त्या त्या वर्षात परिस्थितीनुसार लवचिकता (Flexibility) ठेवण्यात येईल. तसेच वृक्षरोपणाच्या वर नमूद वृक्षारोपणाच्या कालावधीमधील निश्चित तारखा त्या त्या वर्षाचा पावसाळा सुरु होण्यापूर्वी अगोदर कळविण्यात येतील.**

७.   दि. १ जुलै, २०१६ रोजी झालेल्या वृक्षारोपणामध्ये २१ विभाग सहभागी होते. पुढील काळात जवळपास सर्व ३३ शासकीय विभाग (संसदीय कार्य विभाग वगळून) व त्यांच्या अधिपत्याखालील निम शासकीय मंडळे आणि महामंडळे यांचा समावेश या कार्यक्रमात करण्यात आला आहे. त्यानुसार संपूर्ण शासन यंत्रणेस या महत्त्वाकांक्षी कार्यक्रमात समाविष्ट करून घेण्याचा मानस आहे. प्रत्येक विभाग आणि त्या अंतर्गत मंडळे/महामंडळ यांच्या करिता वर नमूद केल्याप्रमाणे उद्दिष्टे निश्चित करताना, जिथे वृक्ष लागवडीस अधिक वाव आहे, ती महत्तम क्षमता विचारात घेतली आहे. त्यानुसार **पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभागास** संदर्भाधीन क्रमांक ३ येथील शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग दि. १० ऑक्टोबर, २०१६ मधील **विवरणपत्र क्रमांक ३** मध्ये नमूद आणि मा. मुख्य सचिव आणि मा. मुख्यमंत्री यांच्या मान्यतेनुसार खालीलप्रमाणे उद्दिष्ट आणि वृक्षरोपणाची संभाव्य स्थळे निश्चिती करुन देण्यात आलेली आहेत.

सन २०१७,२०१८ व २०१९ या पूढील ३ वर्षात विविध विभागांना एकंदर ९.५० कोटी वृक्षारोपणाच्या उद्दिष्टांतर्गत पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभागास केलेले वर्षेनिहाय वाटप.

विभागाचे नाव.	वृक्षरोपणासाठी संभाव्य स्थळे	सन - २०१७ (एकूण उद्दिष्ट ७५ लाख)	सन - २०१८ (एकूण उद्दिष्ट २.५ कोटी)	सन - २०१९ (एकूण उद्दिष्ट ६.२५ कोटी)
सांस्कृतिक कार्य व पर्यटन	१) महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळाच्या मालकीच्या मोकळया जागा, विश्रामगृहे, पर्यटन स्थळे इत्यादी परिसरात प्रत्येकी	६०,०००	२,००,०००	५,००,०००
	२) कोल्हापूर चित्रनगरी महामंडळ मर्यादित, परिसर.	७,५००	२५,०००	६२,५००
	३) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमि आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादित, मुंबई व परिसर	७,५००	२५,०००	६२,५००
	एकूण	**७५,०००**	**२,५०,०००**	**६,२५,०००**

पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभागास आणि त्यांच्या अधिपत्याखालील क्षेत्रिय नियंत्रक अधिकाऱ्यांना त्यांना दिलेल्या वृक्ष लागवड उद्दिष्टानुसार क्षेत्रिय यंत्रणांना अंतर्गत वाटप करण्याची पूर्णत: मुभा राहील.

८.   महसूल व वन विभागाच्या संदर्भाधिन क्र. ३ येथील दि. १० ऑक्टोबर, २०१६ रोजीच्या शासन निर्णयातील मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यक्रमाचा सुक्ष्म आराखडा तयार करणे, त्या त्या वर्षातील वृक्ष लागवडीसाठी अक्षांश व रेखांशासह स्थळ निश्चिती करणे, निकषाप्रमाणे खड्डे तयार करणे, जुन-जूलै

मधील वृक्ष लागवड, वृक्ष लागवडीचा प्रत्यक्षदर्शी अहवाल (Real Time Reporting) आणि अंतिमत: संगोपन या विषयी सदर शासन निर्णयात विहित केलेल्या कार्यपध्दतीप्रमाणे दिलेल्या कालमर्यादेत कार्यवाही करावी. तसेच ह्याबाबतची माहिती **विवरणपत्र-१ आणि २** मध्ये विहित केलेल्या प्रपत्रात प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), नागपूर व सचिव (वने) यांना तसेच प्रधान सचिव (पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य) यांना स्वतंत्रपणे पाठवावी.

९. वृक्षारोपणाचा दृश्य परिणाम दिसून येण्यासाठी, संवर्धन, पाणीपुरवठा, जनावरांपासून रोपांचे संरक्षणासाठी जैविक किंवा तारांचे/प्लॅस्टीक कुंपण, कायम स्वरुपी देखभाल, निगा, जोपासना व संगोपन इत्यादी कामांचा नियोजन आराखडा तयार करावा व त्यानुसार कार्यवाही व्हावी. तसेच या वृक्षाचे जिवंत राहण्याचे प्रमाण (Survival rate) किमान ८०% ते ९०% राहणेबाबत काळजी घ्यावी.

१०. या कार्यक्रमांतर्गत होणारा खर्च मंजूर तरतुदीमधून भागविण्यात यावा. तसेच आवश्यक तेथे सी.एस.आर. फंडातून तरतूद उपलब्ध करुन घ्यावी. जिथे निधीची अडचण असेल त्या ठिकाणी वन व सामजिक वनीकरण विभागामार्फत मोफत रोपे देण्याचा प्रयत्न केला जाईल. त्याबाबतची आवश्यक ती नोंद आणि लेखा इत्यादीबाबत रोपे उपलब्ध करुन घेणारा विभाग आणि रोपे उपलब्ध करुन देणारा विभाग अशा दोनही विभागांमार्फत ठेवण्यात यावा. तसेच ह्याबाबतची माहिती प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर, सचिव (वने) **आणि पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभागास** पाठविण्यात यावी.

सदर परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक **२०१६१११५१६५४०९७६२३** असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

Valsa R. Nair Singh

Digitally signed by Valsa R. Nair Singh
DN: c=IN, o=Government Of Maharashtra, ou=Tourism And Cultural Affairs Department, postalCode=400032, st=Maharashtra, 2.5.4.20=172b4cc6bf6d960b64833a5bce435681e87198 0d2025f71269aacfb2e8cf82c9, cn=Valsa R. Nair Singh
Date: 2017.01.03 13:16:55 +05'30'

(वल्सा नायर-सिंह)
प्रधान सचिव

सोबत:-
महसूल व वन विभागाचा दि. १० ऑक्टोबर, २०१६

प्रत:-
१) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई.
२) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्या. दादासाहेब फाळके चित्रनगरी, गोरेगाव, मुंबई.
३) व्यवस्थापकीय संचालक, कोल्हापूर चित्रनगरी महामंडळ मर्यादित, परिसर.
४) संचालक, पुरातत्व व वस्तुसंग्रहालय संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य मुंबई.
५) सचिव (वने), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
६) प्रधान सचिव, यांचे स्वीय सहायक, पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
७) सह सचिव (पर्यटन)/उप सचिव (आस्था/सां.का.), पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८) निवडनस्ती- समन्वय, पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

विवरणपत्र-१

Year------:- Online Format For Tree Plantation PIT Digging (Year-----------)

Division	Districs	Taluka	Village	Compartment No./Gat.No.	Latitude-Longitude	Plantation Target	PITs/Trench Achivement During the Month				Total	Percentage Of PITs Completed
							Feb	March	April	May		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
One Time Entry											=८+९+१०+११	=१२/७*१००

Planting

Division	Districs	Taluka	Village	Compartment No./Gat.No.	Latitude-Longitude	Plantation Target	Total No.of PITs	PITs/Trench Achivement During the Month			Total	Percentage Of Planting
								First week	Second week	Third week		
१	२	३	४	५	६	७	८	९			१०	११
Linked with PIT Digging												=१०/७*१००

विवरणपत्र-२

जिल्ह्याचे नावः-

सन २०१७-२०१९ या प्रत्येक वर्षामध्ये जून-जुलै महिन्यात केलेल्या वृक्षारोपणाची माहिती व वृक्षाचे जिवंत राहण्याचे प्रमाण याची आकडेवारी दर्शविणारे विवरणपत्र

(त्रैमासिक अहवाल)

अ.क्र.	वृक्षारोपनासाठी निवडलेली स्थळे	वन व सामाजिक वनीकरण विभागाकडून प्राप्त झालेल्या रोपांची संख्या	वृक्षारोपनासाठी सहभाग घेतलेल्या यंत्रणा	दिनांक--------- रोजी लागवड केलेल्या रोपांची संख्या	जिवंत रोपांची संख्या व टक्केवारी	शेरा
१	२	३	४	५	६	७